

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Β' Ο «ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ»

ΠΡΩΤΟΣΤΑΤΗΣ — ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Υ Π Ο

ΣΑΒΒΑ ΝΑΝΑΚΟΥ Δρος Θεολ.

Δ/ντοῦ - Γεν. Ἐπιθ. Α.Ε.Φ.Β.

Ἀείποτε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπρωτοστάτει διὰ μέσου τῶν αἰώνων εἰς ὄλους τοὺς εὐγενεῖς ἀγῶνας καὶ δὴ καὶ εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐλευθερίας τοιούτους.

Πρὸς τοῦτο, ἀπεφασίσαμεν νὰ παρουσιάσωμεν μίαν Ἐκκλησιαστικὴν φυσιογνωμίαν, ἣτις ἔπαιξε σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα καὶ ἀνεδείχθη ὁμολογουμένως πρὸ τῆς Ἐθνεγερσίας τοῦ 1821 Πρωτοστάτης-Πρωτομάρτυς τῆς Ἐλευθερίας, ἀν καὶ ἡ Ἱστορία, στηριχθεῖσα μονομερῶς ἐπὶ πηγῶν προερχομένων ἐξ ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἠδίκησε τοῦτον καὶ μόλις τελευταίως ἤρchiσε νὰ ἀποκαθίσταται ἡ μνήμη αὐτοῦ, διότι ὄντως ἤδη πρὸ τοῦ Ρήγα Φεραίου Διονύσιος ὁ Β' ὁ «Φιλόσοφος» ἔσπειρε πλουσίως λόγῳ τε καὶ ἔργῳ τὸν σπόρον τῆς ἐλευθερίας.

Διὰ τοῦ εἰδικοῦ τούτου ἄρθρου θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ σκιαγραφήσωμεν τὴν προσωπικότητα τοῦ Μητροπολίτου Λαρίσης (-Τρίκκης) Διονυσίου τοῦ Β', ὡς καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

1. Ὁ Βίος τοῦ Διονυσίου.

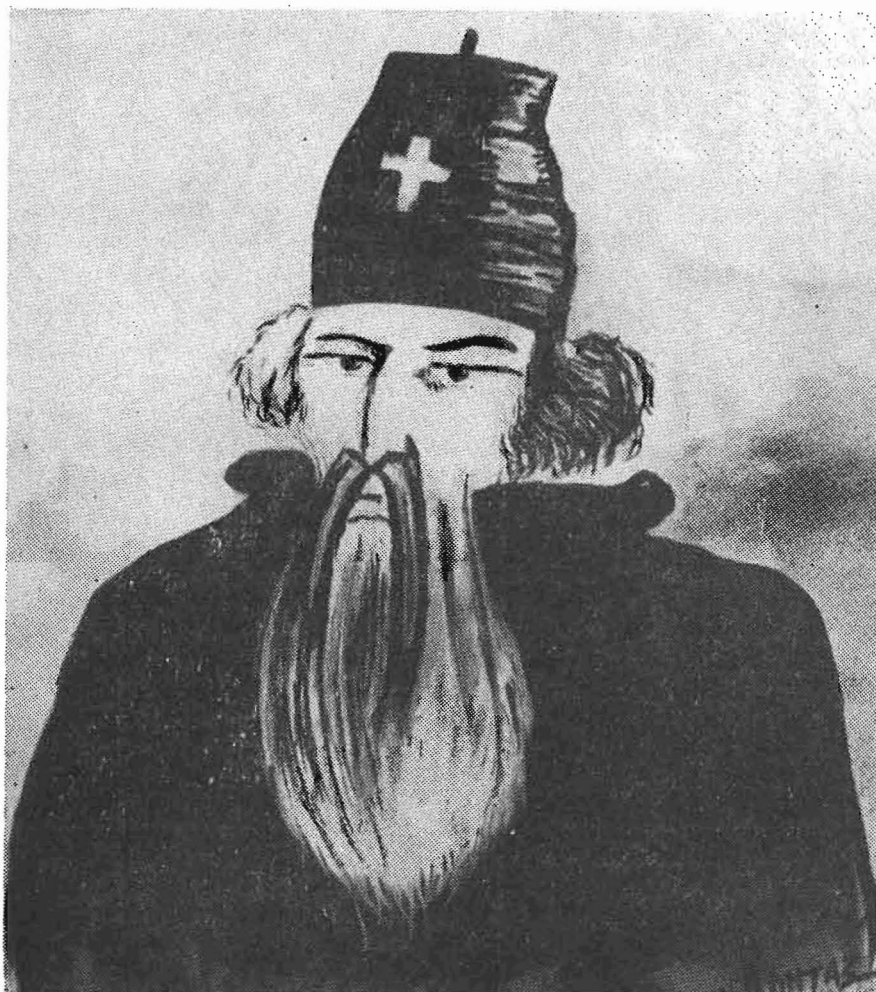
Ἐἶχον παρέλθει 150 περίπου ἔτη ἀπὸ τῆς ἀποφράδος ἐκείνης ἡμέρας τῆς 29ης Μαΐου τοῦ ἔτους 1453, ὡς ἀπεκάλεσαν ταύτην, καθ' ἣν ἐπιπτεν ἡρωϊκῶς ὁ τελευταῖος Χριστιανὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ βασιλις τῶν πόλεων, ἡ ἐπτάλοφος τοῦ Βύζαντος πόλις, ἡ Κωνσταντινούπολις. Ἦτο ἡ ἐποχὴ τῆς μαύρης δουλείας· «πικρῆς σκλαβιάς χειροπιαστὸ σκοτάδι» κατὰ τὸν ποιητὴν.

Οἱ Ἕλληνες, φύσει φιλελεύθερος λαός, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ζήσουν ἄνευ τοῦ θείου τῆς ἐλευθερίας δώρου. Ἐντεῦθεν, ἀπὸ τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς δουλείας ἐζήτουν νὰ ἀποτινάξουν τὸν δυσβάστακτον Τουρκικὸν ζυγὸν διὰ διαφόρων τοπικῶν ἐπαναστάσεων, πρωτοπόροι δὲ τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἐκείνων κινήματων ἦσαν κατὰ πρῶτον λόγον οἱ ἡγέται τῆς Ἐκκλησίας.

Μεταξὺ λοιπὸν αὐτῶν ἐξέχουσιν θέσιν κατέχει ἡ φλογερὰ καὶ ἐπαναστατικὴ φυσιογνωμία Διονυσίου τοῦ Β', Μητροπολίτου Λαρίσης (-Τρίκκης)

τοῦ «Φιλοσόφου», ὅστις χλευαστικῶς ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν κατηγο-
ρων αὐτοῦ ἀπεκλήθη «Σκυλ(λ)όσοφος».

Οὗτος ἦτο τέκνον τῆς εὐάνδρου Ἡλείρου καταγόμενος πιθανάτατα ἐκ
τῆς περιοχῆς Παραμυθίας. Ἐγενήθη περὶ τὸ ἔτος 1541. Ἐμόνασεν εἰς τὴν οὐ
μακρὰν ἀπέχουσαν Μονὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Διχούνη, κειμένην μεταξὺ
τῶν χωρίων Κερασόβου καὶ Ραδοβιστίου, ὅπου φαίνεται ἤκουσε καὶ τὰ
πρῶτα ἐγκύκλια μαθήματα. Μετὰ ταῦτα μετέβη δι' εὐρυτέρας σπουδὰς εἰς
Βενετίαν καὶ Πατάβιον, ἔνθα, ἐκτὸς τῆς Φιλολογίας καὶ Φιλοσοφίας, ἐσπού-
δασε καὶ τὴν Ἱατρικὴν.

Ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Διονύσιος ὁ «φιλόσοφος», πεσὼν ἐν Ἰωαννίνοις.

Ἐν συνεχείᾳ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του διὰ τῆς Γραμματικῆς, τῆς Ποιήσεως καὶ τῆς Λογικῆς. Ταῦτα ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ «Φιλοσόφου».

Ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ ὁ Διονύσιος διὰ τε τὴν ἱκανότητα καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐχειροτονήθη Διάκονος καὶ συμμετέσχεν ὡς ἄνθρωπος τοῦ στενοῦ περιβάλλοντος τοῦ Πατριάρχου εἰς τὰ σύγχρονα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δραματικὰ γεγονότα. Ἐπειδὴ ὁ εὐκλεῆς Πατριάρχης Ἱερεμίας ὁ Β' θὰ ἐξέπιπτε τοῦ θρόνου, ὁ ζωηρότατος Διάκονος Διονύσιος ἦλθεν εἰς ῥῆξιν μεθ' ἑτέρου Διακόνου, ὀνόματι Νικηφόρου, διὰ τὸ θέμα τῆς τοποτηρητικῆς, εἰς ἣν ἀμφότεροι διαδοχικῶς ὑπηρέτησαν. Εἰς μάτην ἐπενέβη ὁ Μελέτιος Πηγάς νὰ ἐνώσῃ τὰ διεστῶτα, ἕως ὅτου ἐπανακάμψας εἰς τὸν θρόνον Ἱερεμίας ὁ Β' ἱκανοποίησεν ἀμφοτέρους, προαγαγὼν αὐτοὺς τὸν μὲν Διονύσιον εἰς Μ. Ἀρχιδιάκονον, τὸν δὲ Νικηφόρον εἰς Μ. Πρωτοσύγκελλον. Ἐν ἔτει 1593 ὁ Διονύσιος ἐχειροτονήθη ἐπίσημως Μητροπολίτης Λαρίσης, διαδεχθεὶς Ἰωάσαφ τὸν Γ' καὶ ἔχων ὡς ἔδραν τὰ Τρίκαλα, διότι ἡ Λάρισα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ἔρημος κατοίκων. Οὗτος εἰργάσθη ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἀναπτερῶν τὸ ἔθνικὸν καὶ χριστιανικὸν φρόνημα τῶν ὑποδούλων Θεσσαλῶν καὶ ἐτοιμαζόμενος διὰ μίαν Θεσσαλικὴν ἐξέγερσιν.

2. Ἡ Θεσσαλικὴ Ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου.

Ἡ νικηφόρος Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7-10-1571) ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικὸν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτοὺς τὸν πρὸς τὴν ἑλευθερίαν ἔρωτα¹. Ἐντεῦθεν, ἐγένοντο τοπικὰ τινα κινήματα, ὡς κατὰ τῶν Σαλώνων, ἐν Μάνῃ κ.λ.π. ἀλλ' ἅπαντα ἀπέτυχον μὲ ἐπιπτώσεις τὰ ἀντίποινα τῶν Τούρκων κατὰ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων.

Κατ' Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους 1600 ἢ τοῦ 1601 κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ἡμερολόγιον ὁ Διονύσιος, ἀφοῦ ἤγειρε τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας τῶν Ἀγράφων, ἠτοίμασεν ἐπανάστασιν εὐρείας κλίμακος μὲ κέντρον τὴν Τρίκην. Ἦλπιζε κυρίως εἰς τὴν θείαν βοήθειαν ἴσως καὶ ἡ κυκλοφοροῦσα τότε Προφητεία «Τρίκκη Βυζάντιον ἀνακτίσει» ἐπαίξε σοβαρὸν ρόλον, διότι ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ ταύτην εἰς τὸ πρόσωπόν του. Δι' αὐτὸ δὲν ἐνδιεφέρθη σοβαρῶς περὶ μιᾶς συστηματικῆς πολεμικῆς προπαρασκευῆς. Ἐ-

1. Ὁ Γ. Παπαγεωργίου - Ἐράλδου φρονεῖ, ὅτι ὁ Διονύσιος δὲν ἐνεπνεύσθη ἀπὸ τὴν Ναύπακτον, ἀλλ' ἐκ τῆς Τρίκκης καὶ ἐκ τῆς περὶ αὐτῆς Προφητείας «Τρίκκη Βυζάντιον ἀνακτίσει». Ὅρα Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, Τρίκκη 1946 σελ. 5. Σημειωτέον ὅτι οὗτος τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Διονυσίου, ἐπρωτοστάτησε δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνέγερσιν προτομῆς ἐν τῇ πόλει τῶν Τρικάλων Θεσσαλίας. Πρὸ αὐτοῦ ἕως ἐτίμησε Διονύσιον τὸν Β' τὸν «Σκυλόσοφον» ἐν Καρδίτῃ ὁ αἰδιδιμος Μητροπολίτης κυρὸς Ἰεζεκιὴλ Βελανιδιώτης.

κήρυξε λοιπόν ο φλογερός Ίεράρχης τὴν ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Γ'. Δυστυχῶς ὅμως τὸ κίνημα ἐκεῖνο, ὡς ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχεν, οὗτος δὲ περὶ τὴν 15ην Νοεμβρίου τοῦ 1601 ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τρίκκην καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ἱταλίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰσπανίαν.

Ἡ πρώτη αὐτῆ θεσσαλικῆ ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου εἶχεν ἐπιπτώσεις οὐ μικρὰς καὶ εἰς βάρος αὐτοῦ, ἀλλὰ κυρίως εἰς βάρος τῶν τε προϋχόντων καὶ τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Σχετικῆ Ἐκκλησιαστικῆ πρᾶξις τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐχαρακτήρισε τὴν θεσσαλικὴν ἐπανάστασιν τοῦ Διονυσίου ὡς «...πρᾶγμα ἐπιβλαβὲς καὶ ἐπόλεθρον κατὰ τε τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης καὶ παντὸς τοῦ Γένους τῶν εὐσεβῶν... τολμηρῶς καὶ ἀλογίστως ἀποστασίαν μελετήσας... πολλοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀρχιερέων αἰσχίστῳ θανάτῳ ὑποπεσῶν παρεσκεύασεν»².

Ὁ ἴδιος βάσει τῶν κανόνων ἐκηρύχθη ἔκπτωτος, διότι ἐπὶ ἐξάμηνον ἐγκατέλειψε τὴν Ἐπισκοπὴν του. Ἐπομένως, δὲν εὐσταθεῖ ἡ γνώμη ὅτι καθήρεθη, καίτοι ἐκτὸς τοῦ λόγου τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι σοβαροὶ λόγοι νὰ καθαιρεθῇ, διότι σὺν τοῖς ἄλλοις ἠρνεῖτο νὰ ἀποστείλῃ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν τὰ ὀφειλόμενα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καίτοι πλέον ἢ ἄπαξ ἐπετιμῆθη ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπρόκειτο περὶ ἐξεχούσης προσωπικότητος, τὸ Πατριαρχεῖον δὲν προέβη εἰς τὴν καθάρισιν τοῦ Διονυσίου.

Ἐπίσης ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη ἐπέφερεν ἀκόμη καὶ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Σεραφεῖμ, Ἀρχιεπισκόπου Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου τοῦ Θαυματουργοῦ, οὗτινος ἡ Ἐκκλησία ἐπιτελεῖ τὴν μνήμην τὴν 4ην Δεκεμβρίου³.

3. Ἡ Ἡπειρωτικὴ Ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς Θεσσαλικῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Διονύσιος γέρων ἴσως, ἀλλὰ πάντοτε σφριγῶν ἀπεδήμησεν εἰς τὴν Δύσιν ἀντί, κατὰ τὸν ἐχθρόν του Μάξιμον, «εἰς πανέρημον τόπον πορευθέντα νύκτωρ καὶ καθ' ἡμέραν κλαῦσαι σαυτόν καὶ τὸν Θεὸν ὑπὲρ τηλικούτων κακῶν ἐξιλέωσῃ σαυτῶ»⁴. Ὁ Διονύσιος ὅμως φλεγόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἴδῃ ἐλευθερον τὸ Γένος, ἔχων ἀκόμη ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐλευθερία κατακτᾶται διὰ μεγάλων

2. Πρβλ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Ὁ Λαρίσης-Τρίκκης Διονύσιος Β' ὁ «Φιλόσοφος». Ἐν Ἰωαννίνοις 1934, σελ. 171.

3. Ὅρα πλεονα Σάββα Νανάκου, Ὁ Ἁγιος Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ, Ἔκδ. Β' ἐπηξημένῃ, Θεσσαλονίκη 1969.

4. Ὅρα Μάξιμου Ἱερομονάχου τοῦ Πελοποννησίου, Λόγος Στῆλιτευτικὸς κατὰ Διονυσίου κ.λ.π. Ἔκδ. Δ. Σάρρου, ἐν «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Γ'» (1928) σελ. 199-200.

θυσιῶν, ἐπίστευεν εἰς μίαν τοῦ μέλλοντος ἀπελευθέρωσιν. Δὲν ἀπεθαρρύνθη λοιπόν, ἀλλ' ἐζήτηε νὰ ἐξεύρη τὰ μέσα μιᾶς νέας ἐπαναστάσεως κατὰ τῶν Τούρκων.

Εἰς ποίας ἀκριβῶς ἐνεργείας προέβη ἐν τῇ Δύσει, δὲν εἴμεθα εἰς θέσει νὰ γνωρίζωμεν. Πάντως φαίνεται, ὅτι συνενόηθη μετὰ τῶν ξένων καὶ ἤλπιζε πολὺ εἰς μίαν θετικὴν βοήθειαν αὐτῶν.

Οὕτω, κατόπιν συνεννόησεως μετὸν Δοῦκα τοῦ Νεβέρ Κάρολον τὸν Β', ὅστις ἤτο Πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Ρώμῃ καὶ ὅστις ἰσχυρίζετο ὅτι ἤτο ἀπόγονος ἐκ μητρὸς τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ πρεσβυτέρου Παλαιολόγου, ὡς καὶ μετὸν Ρωμαιοκαθολικὸν Βασιλέα τῆς Ἰσπανίας μέσφ τοῦ ἐν Νεαπόλει ἀντιβασιλέως⁵, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ, ὅτι εὐθὺς ὡς θὰ κατελάμβανε φρουρίον τι ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ ὁ Διονύσιος εἰδοποιεῖ τοῦτον περὶ αὐτοῦ, θὰ ἔστειλεν ὄπλα, χρήματα καὶ ἄνδρας, ἵνα ὑπερασπίσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτόν, ἤλθεν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς φάλαγγος ἐξ 800 χωρικῶν τῶν περιοχῶν Παραμυθίας, Σουλίου καὶ Μαλακασίου, ἔχων ὡς ὀρμητήριον τὴν Ἱερὰν Μοῆν Ἀγίου Δημητρίου Διχούνη, τὴν 7ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1611 ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς Β' Ἐπαναστάσεως καὶ τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἡμέραν Τρίτην πρὸς Τετάρτην⁶, ὥρμησε μετὰ χιλίους περίπου ὀπλοφόρους, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀλβανούς, κατὰ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τῆς κατοικίας τοῦ Ὁσμὰν Πασᾶ ἐν τῷ Διοικητηρίῳ, ὅστις αὐτὸς μὲν ἐσώθη καταφυγὼν εἰς τινὰ πύργον, ἀλλ' ἡ κατοικία του ἐπυρπολήθη, ἀφοῦ ἀφηρέθησαν τὰ τε ἔπιπλα καὶ τὰ χρήματα. Οἱ ἐπιτιθέμενοι ἐψάλλον τὸ «Κύριε ἐλέησον».

Καὶ ἡ ἐπανάστασις ὅμως αὕτη ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, συντελέσαντος εἰς τοῦτο καὶ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, ἐστοίχισε δὲ τὴν ζωὴν τοῦ τε πρωτοστάτου—πρωτομάρτυρος Διονυσίου καὶ 200 ἐπαναστατῶν, οἵτινες κρυβέντες εἰς ἔκτασιν καλάμων, κατὰ διαταγὴν τοῦ Πασᾶ ἐκάησαν ζῶντες. Ὁ Διονύσιος ἐπίσης ἐκρύβη ἐπὶ τριήμερον μετὰ τῶν σπουδαιοτέρων του συνεργατῶν εἰς σπήλαιον, ἀλλ' ἔνεκα τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθουν καὶ οὕτως ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον· ὁ Διονύσιος μάλιστα τὴν 12ην ἢ 13ην Σεπτεμβρίου ἐκδαρεῖς ζῶν ἀπέθανεν ἐντὸς ὀλίγου εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν⁷ ὑπὸ τὰ σκώματα καὶ τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν Ἐβραίων καὶ τοῦ Τουρκικοῦ ὄχλου. Κατὰ τὸν

5. Πρβλ. Κ. Δ. Μέρτζιο, Ἡ ἐπανάστασις Διονυσίου τοῦ Φιλοσόφου, ἐν «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» ΙΓ' (1938) σελ. 67.

6. Αὐτόθι, σελ. 81.

7. Ὁ ἐν Βενετία τέως πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Κ. Μέρτζιος, στηριζόμενος εἰς ἐπιστολὴν τοῦ ἐν Κων/πόλει Ἐνετοῦ Πρεσβευτοῦ τοῦ Μπαύλου Σίμωνος Κονταρίν, αὐτόπτητος μάρτυρος τοῦ παραγεμισμένου μετὰ ἄχυρον δέρματος τοῦ Διονυσίου, ὅστις καλεῖ αὐτὸν «νέον ἱερωμένον», ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Διονύσιος δὲν ἦτο γέρον, ἀλλὰ πιθανώτατα μεσῆλιξ. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 82. Πρβλ. καὶ Τ. Γριτσόπουλου, Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, ἄρθρ. ἐν «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ» 5 (1954) σελ. 31.

Μάξιμον, «τὸ ἀποδαρὲν ἐκεῖνο δέρμα πλησθὲν ἀχύρων καὶ σκόλοπός τινος, ἀνασκολοπισθὲν καὶ τὴν πόλιν ἅπασαν περιενεχθὲν διὰ θαύματος ἤχθη τῷ βασιλεῖ» δηλαδή εἰς τὸν Σουλτᾶνον Μεχμέτ, ὅστις ἰδὼν τὸ θέαμα ἐσηκώθη ὀρθίως. Οὕτως, ἐξεπληρώθη σχετικὴ προφητεία. Τοῦτο ἐγένετο πιθανώτατα τὴν 24ην Σεπτεμβρίου, ἤτοι δύο ἐβδομάδας μετὰ τὸ μαρτύριον. Ἐκτοτε τὸ σπῆλαιον ἐκεῖνο λέγεται μέχρι σήμερον «Σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου». Κατὰ τὸ «Ἡπειρωτικὸν Χρονικόν»⁸ οἱ συλληφθέντες ἤ καὶ παραδοθέντες ἀνεσκολοπίσθησαν, ἢ ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ, ἢ καὶ ἐκρεμάσθησαν.

Τὸ μαρτύριον τοῦ Διονυσίου εἶναι ὁμολογουμένως «πρωτοφανὲς καὶ πρωτάκουστον, δὲν ὑπάρχει δὲ παράδειγμα παρομοίου τέλους ἀνδρός, ἀγωνισθέντος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ γενικῶς ὑπὲρ μεγάλης τινὸς ἰδέας καὶ ὑποστάντος παρὰ τῶν τυράννων τοιαύτην φρικώδη βάσανον, νὰ ἐκδαρῆ ζῶν», παρατηρεῖ ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος⁹. Τοῦτο μαρτυρεῖ τὴν ἀπήχησιν, ἣν ἔσχε τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα τοῦ Διονυσίου πέραν τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σπόρος τῆς ἐλευθερίας, τὸν ὁποῖον ὁ σοφὸς καὶ ἡρωϊκὸς Ἱεράρχης Διονύσιος Β' «ὁ Φιλόσοφος» ἀφθόνως ἔσπειρε καὶ διὰ τοῦ αἵματός του ἐπότισεν, ἔφερε τοὺς ἀγλαοὺς καρπούς. Τὸ ἔθνος βραδέως μὲν, ὀριστικῶς ὅμως ἀπετίναξε τὸν ἐπάρατον ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ ἀπήλαυσε τὴν πολυπόθητον ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν παθητικώτατα ἐνοστάλησεν ὁ ὀπτασιαστῆς καὶ ὄνειροπόλος ἐκεῖνος Ἱεράρχης¹⁰.

Ὅπως οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἦσαν μία μεγάλη καὶ συνεχῆς διαμαρτυρία τοῦ Γένους κατὰ τοῦ τυράννου εἰς τὰ ὄρη, οὕτω καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Διονυσίου ἦτο μία ἔντονος διαμαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ αἰμοβόρου Ἀσιάτου κατακτητοῦ εἰς τὰς πόλεις. Ἐκτὸς τοῦ Διονυσίου καὶ ἄλλοι Ἀρχιερεῖς ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους, ὡς ὁ Μάνης Νεόφυτος, ὁ Λακεδαιμόνος Χρυσάνθος, ὁ Ἄρτης Γαβριήλ, ὁ Δυρραχίου Χαρίτων, ὁ Τυρνάβου Διονύσιος κ.λ.π.¹¹.

4. Χαρακτηρισμὸς τοῦ Διονυσίου.

Ἀσφαλῶς, ὁ Διονύσιος ἦτο ὄνειροπόλος Ἱεράρχης καὶ ἔκαμε καὶ αὐτός, ὅπως ὅλοι, σφάλματα εἰς τὴν ζωὴν του· καὶ τὸ μεγαλύτερον εἶναι, ὅτι, ἐνῶ

8. Ἐκδ. Δ. Σάββου, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 180-182. Πρβλ. καὶ Ἑνετικὴν ἐκθεσιν τῆς 10ης Ὀκτωβρίου 1611 παρὰ Τάσφ Γριτσοπούλου: Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 31.

9. Ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 186.

10. Πρβλ. Ἀθηναγόρου Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος. Ἐν «Ἡπειρωτικῆ Χρονικῆ» ΣΤ' (1931) σελ. 21.

11. Ὅρα Κ. Παπαρηγόπουλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Ἀθήναι 1932, Τόμ. Ε' σελ. 181.

δὲν ἦτο στρατιωτικός, ἠγγήθη δὺο ἐπαναστατικῶν κινημάτων καὶ μάλιστα μὲ ἀγυμνάστους καὶ ἀόπλους σχεδὸν χωρικούς. Τὰ μειονεκτήματα ὅμως καὶ τὰ σφάλματα ταῦτα οὐδόλως ἐμποδίζουν ἡμᾶς, ὡς Ἐλληνας, εἰς ἔνδειξιν τιμῆς καὶ Ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης νὰ τιμῶμεν καὶ ἐγκωμιάζωμεν τὸν Διονύσιον, ὡς Ἐθνομάρτυρα, ἀλλὰ καὶ κάτι περισσότερο, νὰ ἀνεγείρηται πρὸ τῶν Ἱ. Ναῶν καὶ τῶν πλατειῶν ἡ προτομὴ αὐτοῦ, ὡς εἰς τὸν τόπον τῆς συλλήψεώς του μὲ μεγαλειώδη καὶ ἀνεκλάλητον κατάνυξιν τὴν 3-10-1930 ἔστησαν θριαμβευτικῶς ἀναμνηστικὴν στήλην οἱ ἠρωϊκοὶ Ἡπειρώται.

Ἀναμφιβόλως, ὁ Διονύσιος ἡδικήθη, διότι οἱ μεταγενέστεροι, στηριχθέντες εἰς τὰς κατηγορίας τοῦ φοβερωτέρου ἐχθροῦ τοῦ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου καὶ εἰς τὸ καταδικαστικὸν ἔγγραφο τοῦ Πατριαρχείου¹², κατεδίκασαν αὐτόν. Ὁ λαὸς τῆς Δ. Θεσσαλίας δὲν ἐτίμησεν, οὔτε ὕμνησε τὸ ὄνομά του, ὁ δὲ Ἡπειρωτικὸς λαὸς κατέκρινε τὸν Διονύσιον, ὅπως δεικνύει τὸ δημῶδες:

Δεσπότη μου, τί σήκωσες τὸν κόσμον στὸ σεφέρι
καὶ ρήμαξαν τὰ Γιάννενα καὶ ρήμαξεν ὁ τόπος;
Μείναν τὰ σπίτια ἀδειανά, γεμίσαν τὰ χαντάκια
κι' ὁ Τοῦρκος δὲν ἀπόσωσε νὰ κόβη καὶ νὰ καίη.
Ἐδῶ ἀρπάζουν κόρακες κι' ἐκεῖ οἱ Γιαουντῆδες.
Δὲν ἔχ' ἡ μάνα πιά παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ γονέους.
Κι' ἐσένα τὸ τομάρι σου τὸ στείλανε στὴν Πόλη,
νὰ τρῶν' οἱ κόττες πίτουρα, νὰ νταβουλᾶν οἱ γύφτοι,
γιά νὰ ζυπνάη ἡ Τουρκιά νὰ κἀνη ραμαζάνι¹³.

12. Ὁ τίτλος τοῦ ἐγγράφου εἶναι: «Ἑπόμνημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μεγάλου Πρωτοσυγκέλλου Θεωνᾶ εἰς Μητροπολίτην Λαρίσης ἐπὶ διαδοχῇ τοῦ ἐκπτώτου γενομένου Διονυσίου». Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» Κων/πόλεως Β' 1882 καὶ ἀνεδημοσιεύθη εἰς «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», ἔτος 1928 σ. 178 καὶ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν Ἀθηναγόρα (πρβλ. Ὁ Ἱερομάρτυς Σεραφεῖμ ὑπῆρξε πράγματι Ἀρχιεπίσκοπος Φαναρίου καὶ Νεοχωρίου; Ἀθήναι 1931, σελ. 9-10). Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἀποδεικνύεται: 1) ὅτι ὁ Διονύσιος, ἀποτυχούσης τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Δ. Θεσσαλίας, ἐγκατέλειψε τὴν ἔδραν του τὴν 15ην Νοεμβρίου 1600 (ἢ 1601 κατὰ τὸ Ἐκκλησι. ἡμερολόγιον, 2) ὅτι οὗτος δὲν καθρέθη, καίτοι ἄξια καθαιρέσεως ἐπραξεν, ἀλλ' ἐγένετο ἐκπτωτος, ὡς ἐγκαταλείψας τὴν θέσιν του πέραν τῶν ἑξ (6) μηνῶν.

Παραθέτομεν σχετικὸν ἀπόσπασμα: «Ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὁ χρηματίας Λαρίσης Διονύσιος... τοιαῦτα ἐτόλμησεν... ἡμεῖς οἱ καθιερωθέντες τανῦν ἐναυῦθα ἀρχιερεῖς, προστάξει τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ Δεσπότη, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρ Ματθαίου, συνήλθομεν ἐν τῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ἐποιήσαμεν ψήφους κανονικὰς εἰς τὴν ἀγιατάτην Λαρίσης Μητρόπολιν χηρεύουσαν γνησίου Ἀρχιερέως ἡδὴ μῆνας ἑξ καὶ εἰς αὐτὰς ἐθήκαμεν α) μὲν τὸν τιμιώτατον μέγαν Πρωτοσύγκελλον τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας Ἱερομόναχον καὶ Πνευματικὸν κυρ Θεωνᾶν...

ἐν ἔτει ζρθ' (7109-1601) Ἰνδικτ. ιδ' κατὰ μῆνα Μάιον ιε'».

13. Ἐδημοσιεύθη διὰ πρώτην φοράν ὑπὸ Σταμ. Σταματίου εἰς τὸ περιοδικὸν «Μπου-

Ναί, ήττήθη ό νικητής τής ιδέας εις τήν σύρραξιν εκείνην πρός τά ήνωμένα στρατόπεδα τών έχθρών, άλλ' έμεινεν άδούλωτος τήν ψυχήν και άπτόητος πρό τών φρικωδών βασάνων· ζωντανός θηριωδώς έκδερόμενος, δέν κατεβλήθη, άλλ' είχε τήν ψυχήν λάμπουσαν έκ χαρᾶς ό ύψηλόφρων 'Αρχιερεύς, ό καρτερόψυχος στρατιώτης, ό σεπτός και άοίδιμος 'Εθνομάρτυς Διονύσιος ό Φιλόσοφος¹⁴.

Δι' αυτό είναι καιρός πλέον ό Διονύσιος νά αποκατασταθῆ πλήρως και νά λάβη έπιφανή θέσιν εις τήν ιστορίαν τής 'Εκκλησίας και τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους, ώς και εις τά σχολεία, μεταξύ τών μεγάλων και άοιδίμων εκείνων άνδρών, οι όποιοι μέ τους άγώνας και τās θυσίας των άνεδείχθησαν πρωτόποροι τής 'Ελληνικῆς Παλιγγενεσίας και προπαρεσκεύασαν τήν άπολύτρωσιν τής 'Εκκλησίας και τοῦ Γένους άπό τής Τουρκικῆς τυραννίας. 'Ομολογουμένως ό έβδομηκοντούτης 'Ιεράρχης έγένετο πρωτοστάτης-πρωτομάρτυς τής μακρᾶς σειρᾶς τών ήρώων και μαρτύρων, οΐτινες προῆλθον άπό τάξεις τής 'Ελληνικῆς 'Εκκλησίας κατά τους χρόνους τής δουλείας και κατά τās ήμέρας τοῦ 'Αγώνος ύπέρ τής ανεξαρτησίας πρός έξυπηρέτησιν τής Πατρίδος¹⁵. 'Ανεδείχθη πρωτομάρτυς τής έλευθερίας, διότι έκ τών πρώτων προέταξε τά γηρασμένα άλλ' άτσάλινα στήθη του και τήν άκαταδάμαστον μεγαλοψυχίαν του εις τόν άπελευθερωτικόν τής Πατρίδος άγώνα και έθυσίασε τόν έαυτόν του εις τόν βωμόν τής Πίστewος και τής Πατρίδος.

Διονυσίου τοῦ «Φιλοσόφου» 'Επισκόπου Λαρίσης (—Τρίκκης),
αίωνία ή μνήμη!

κίετο» 'Αθηνών μέ τήν εικόνα τοῦ Διονυσίου, ή όποία εύρέθη εις κώδικα τής 'Ι. Μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου τών Σερρών και ήτις σήμερα δυστυχώς δέν ύπάρχει. 'Η εικὼν άνεδημοσιεύθη ύπό Χρήστου Σούλη εις Μ.Ε. 'Εγκυκλοπαιδείαν, τ. Θ' σ. 406.

14. Πρβλ. 'Α θ η ν α γ ό ρ ο υ Μητροπολίτου Παραμυθίας και Φιλιατών, ένθ' άνωτ. σελ. 22.

15. Πρβλ. Χ ρ υ σ ο σ τ ό μ ο υ Παπαδοπούλου, ένθ' άνωτ. σελ. 188.— Σ π υ ρ. Λ ά μ π ρ ο υ, Σελίδες έκ τής 'Ιστορίας τών 'Ιωαννίνων, έν «Νέος 'Ελληνομνήμων» ΚΑ' ('Αθήναι 1927) σελ. 344.